

נאמר שם: "ויחל נח איש האדמה, ויטע כרם", למה נקרא שמו איש האדמה?

אמר רב חסדא אמר רב עוקבא. ואמרי לה ויש מי שמסר שמועה זו בשם מר עוקבא, אמר רבי זכאי: יש במילים "איש האדמה" רמז לאדם הראשון שנברא מן האדמה —

וכך אמר לו הקדוש ברוך הוא לנח: נח! האם לא היה לך ללמוד מאדם הראשון שלא גרם לו שנקנסה עליו מיתה, אלא בגלל יין, כמו שיבואר. ולכן נקרא נח כאן "איש האדמה".

ואיך מצינו שיין גרם לאדם הראשון את קללתו?

כמאן דאמר: אותו אילן עץ הדעת שאכל ממנו אדם הראשון — גפן היה.

דתניא: רבי מאיר אומר: אותו אילן שאכל אדם הראשון ממנו — גפן היה.

ע-ב שאין לך דבר שמביא יללה לאדם אלא יין, לכן מסתבר, שבגלל היין נקנסה עליו מיתה ובכיה לעולם.

רבי יהודה אומר: חטה היה. שאין התינוק יודע לקרוא "אבא ואימא" עד שיטעום טעם דגן, הרי שחטה מביאה דעת, ולכן משמע

שהיא עץ ה"דעת" (23).

רבי נחמיה אומר: תאנה היה. שבדבר שקלקלו — בו נתקנו, שנאמר (בראשית ג): "ויתפרו עלה תאנה", והיא מדת הקדוש ברוך הוא, באיזמל שהוא מכה — בו הוא מרפא, נס בתוך נס (24).

הגמרא מוסיפה לדרוש בגנות שתיית יין מרובה.

נאמר בספר משלי (לא): דברי למואל למלך, משא אשר יסרתו אמו. מה ברי, ומה בר בטני, ומה בר נדרי... אל למלכים למואל! אל למלכים שתו יין ולרזונים אי שכר! פן ישתה וישכח מחקק, וישנה דין כל בני עוני".

למואל מלך — הוא כינוי לשלמה המלך: "למו א — ל", מעשיו וחכמתו הם להקב"ה. משא — הוא תוכחת מוסר, אשר יסרתו אמו, בת שבע אם שלמה.

הגמרא דורשת את מאמר מוסרה לשלמה בנה, בראותה אותו שהוא בעל הנאה ומרבה בסעודתו.

אמר רבי יוחנן אמר רבי שמעון בר יוחאי: "יסרתו" אמו, נדרש מלשון "מלקות" [כמו שנאמר בבן סורר ומורה: "ויסרו אותו",

ומוסיף ה"תורת חיים", שאין הכוונה לחטה ממש, שאינה ראויה לאכילה, אלא, שלפני שנתקלה היתה הארץ מוציאה גלוסקאות.

24. ורש"י מביא לכך דוגמא: נאמר (איכה ד): "ויצת אש בציון", ועתיד לבנותה באש כמו שנאמר (זכריה ב): "ואני אהיה לה — נאום ה' — חומת אש סביב".

חם כמו שנאמר: "ויברך אלקים את נח ואת בניו" ואין קלה במקום ברכה, כמו שכתבו התוס'.
וכן פירש המהר"ם.

23. והקשו במדרש רבה (בראשית טו ח) ולמה נקרא "עץ"? ומתמצים: מתמרות היו כארזי הלבנון.

ודרשו חכמים שלוקה.] —

מלמד, שכפאתו אמו על העמוד כדרך הלוקין, ואמרה לו: "מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי" —

"מה ברי?", הכל יודעים שאביך ירא שמים הוה⁽²⁵⁾, עכשיו אם תמשיך בתאוותיך ותהיה רשע, לא יתלו הבריות זאת באביך, אלא יאמרו: "אמו גרמה לו" להיות רשע, לכן אמרה: "מה ברי" למה תגרום לרנן אחר כך שהנך בני ולא בן דוד.

"ומה בר בטני?" כל הנשים של בית אביך, כיון שמתעברות, שוב אינן רואות פני המלך. ואני דחקתי את עצמי ונכנסתי לאביך, כדי שיחא לי בן מזורז ומלוכב, שהתשיש יפה לולד בשלשה חדשים האחרונים, וזו מאמרה "ומה בר בטני", מעי גרמו לך להיות בעל צורה ובעל כח.

"ומה בר נדרי?" כל הנשים של בית אביך היו נודרות: "יהא לי בן הגון למלכות"⁽²⁶⁾. ואני נדרתי ואמרת: "יהא לי בן זריז וממולא בתורה והגון לנביאות".

ואתה נמשך אחר תאוותיך?! לא!!

"אל למלכים למואל! אל למלכים שתו יין!"

"אל למלכים!" כך אמרה לו: "מה לך אצל מלכים ששותים יין ומשתכרים". "למואל" נדרש: וכששתכרים אומרים: "למה לנו א—ל"

"ולרוזנים אי שכר" ונדרש: רוזנים מלשון "רוז", וכך אמרה לו:

"מי שכל רזי עולם גלויים לו, ישתה יין וישתכר?! ויאמר: "איה שכר"⁽²⁷⁾!?

איכא דאמרי: "מי שכל רוזני עולם משכימין לפתחו לבקש ממנו דברי חכמה, כמו מלכת שבא, ישתה יין וישתכר?!" הלא תטרף עליו דעתו.

אמר רבי יצחק: מניין אנו למדים שחזר בו שלמה והורה לאמו —

דכתיב סמוך לאותו משא: "כי בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי, שלמה המלך מודה שטרם שאמו הוכיחה ויסרה אותו, היה בער בלי בינת אדם, ונדרש: "כי בער אנכי מאיש" היינו מנח שנקרא איש, דכתיב: "ויחל נח איש האדמה", "ולא בינת אדם לי" — זה אדם הראשון, כלומר, הייתי בער בלי בינה, ולא למדתי ממעשיהם את גודל הגנות בשתיית יין, ושתיית יתר מהם⁽²⁸⁾.

שמצינו בחנה שנדרה כן (שמואל א א). יד רמ"ה.

27. ויגלה מתוך שכרותו את רזי העולם, כמו שאמרו חז"ל: נכנס יין יצא סוד. מהרש"א.

28. היד רמ"ה והמהרש"א מפרשים: עונשי גדול משלהם, כי הם לא ידעו כמה עונשו של יין, ואני ידעתי.

התוס' חולקים על רש"י, וסוברים שאין ענין זה לזה כלל.

ומבארים, שכל העצים לא נתנו לו לקחת מעליהם, אלא התאנה, שבו נתקלקל.

25. גירסת רש"ש: "היה". מפני שאמרה לו כן אחרי מיתת דוד.

26. נודרות, היינו שאמרו: "אם יתן לנו הקב"ה בן הגון למלכות — נעשה כן וכך מצוה" כמו

שנינו במשנתנו: **אבל בחבורת מצוה** [אינו נעשה בן סורר ומורה].

הגמרא מביאה מאמר רבי אבהו [רבי אבהו לא אמר דינו כפירוש על המשנה].

אמר רבי אבהו: בן סורר ומורה **אינו חייב, עד שיאכל** בשר ויין **בחבורה שכולה פריקין** אנשים ריקים. כי הם ירגילוהו במעשים המכוערים, אבל אם יש בחבורה אדם הגון — לא ימשך בכך⁽²⁹⁾.

ומקשינן: **והא אנן תנן** במשנתנו: **אבל בחבורת מצוה אינו נעשה בן סורר ומורה**.

ונדייק: **טעמא** הטעם שאינו נמשך דאכל בחבורת מצוה, **הא אבל אם לאו מצוה,** הריהו נעשה בן סורר ומורה, **אף על גב דלאו כולה פריקין** שאין כולם אנשים ריקים.

המשנה היתה יכולה להשמיענו חידוש גדול יותר דאפילו חבורה שאינה של מצוה, גם

יפטר אם יש שם אדם אחד הגון.

ומתריצין: לעולם חייב רק בחבורה שכולה פריקין, ואמנם, **הא קמשמע לן,** המשנה משמיעה חידוש גדול, **דאף על גב דכולה פריקין,** בכל זאת **כיון דבמצוה קא עסיק** שהתחברותם עתה היא לסעודת מצוה — **לא מימשיך** לא ימשך למעשים מכוערים⁽³⁰⁾.

שנינו במשנתנו: **אבל בעיבור החודש** [אינו נעשה בן סורר ומורה]⁽³¹⁾.

מהות סעודת עיבור החודש יבואר בהמשך.

ומקשינן: **למימרא** האם נלמוד מכך דלסעודת עיבור החודש — **בשר ויין מסקן** מעלים לעלייה ששם אכלו, היות והבן סורר ומורה אכל עמהם —

והא תניא שנינו ברייתא: **אין עולין לה אלא בפת דגן**⁽³²⁾ **וקטנית בלבד?**

ומתריץ, שהסריקין עלו מעצמם. וכיון שהם מכוונים לשם מצוה לא ימשכו למעשים מכוערים. ועיין במאירי.

32. כתב רש"י: ולא ידענא משום מאי נקט פת "דגן", ומשמע למעוטי פת אורז ודוחן קא אתי. וכתב היד רמ"ה: אין מעלים בשר ויין, שמא יאכלו אכילה גסה וישתכרו, ולא יעינו בדבר כראוי [וכתב ששם המפרש: משמע שחולק עם רש"י הסובר שלא עלו לשם עיון, עיין הערה יתחייב, דסוף סוף לא עשה מצוה].

ועוד מפרש: כדי שלא לכייש את מי שאין לו.

ועוד מפרש: כדי שיעלו "לשמה" ולא לשם

29. אדם ההגון יוכיח לו, ולא ממשיך. יד רמ"ה.

30. בגמרתנו הטעם הוא: כיון דעסיק במצוה לא מימשיך [מאכילת מצוה לא יצא דבר רע]. אבל בירושלמי דורשים מקרא: שנאמר: "איננו שומע בקולנו" — יצא זה שהוא שומע בקול אביו שבשמים.

וכתב ה"שירי קרבן", דהנפקא מינה בין הבבלי להירושלמי הוא, אם אכל סעודה בחושבו שהיא סעודת מצוה, והאמת שאינה כן. דלפי הבבלי יפטר, שלא מימשיך, ולפי הירושלמי יתחייב, דסוף סוף לא עשה מצוה.

31. הקשה היד רמ"ה: פשיטא דפטור. דהרי לא עלו שם חבורה שכולה פריקין?

ומתרצינן: אכן, הם אכלו פת דגן וקטניות, והבן סורר ומורה העלה עמו בשר ויין, והא קמשמע לן משמענו המשנה: אף על גב, דאין עולין לה אלא בפת וקטניות, ואיהו הוא אסיק העלה עמו בשר ויין, ולכאורה אינו מצטרף עמהם, ולא נקרא שאכל סעודת מצוה —

בכל זאת, כיון דבמצוה קא עסיק — לא ממשיך.

עתה מבארת הגמרא מהי סעודת עיבור החודש.

וכתב רש"י: ודאי שאין זו אסיפה לשם עיון האם לעבר את החודש, המבואר בפרק ראשון, דהרי עלו לאור עיבורו שהוא ליל מוצאי יום שלושים אחרי שכבר עיברו, ואם מעברין את החודש אין צורך כלל בעיון, שכבר קידשוהו שמים. ועוד, למה הוצרכו עשרה בני אדם, הרי שם נאמר שמספיק שלשה מעיינים.

אלא, שהיו עושים אסיפה עם סעודה, כדי לפרסם הדבר שעיברו בית דין את החודש⁽³³⁾.

תנו רבנן: אין עולין בעיבור החודש פחות מעשרה בני אדם, להגדיל הפרסום.

ואין עולין לה, אלא בפת דגן וקטניות.

ואין עולין לה, אלא לאור עיבורו, יום העיבור הוא יום השלושים, שהוא היום ש"עיברו" — הוסיפו על החודש, ואור יום עיבורו, הוא מוצאי יום שלושים, ליל שלושים ואחד.

ואין עולין לה ביום, אלא בלילה.

ורמינן: והתניא הרי שנינו בברייתא אחרת: אין עולין לה בלילה אלא ביום.

ומתרצינן: אכן, עשו זאת בלילה, ועל כך שנינו: אין עולים ביום אלא בלילה. אלא, שמרוב רצונם לעשותה בפרסום — עלו מבעוד יום סמוך ללילה, כדי שיראום אנשים כשעולין, ועל כך שנינו: אין עולין בלילה אלא ביום⁽³⁴⁾.

כמו דאמר רב חייא בר אבא לבניה לבניו: אחריפו הקדימו ועולו! לאסיפה זו, אחריפו ופוקו! הקדימו לצאת מאסיפה זו בהשכמה, בהיות הבוקר, אחרי שתהיו שם כל הלילה, ואם תאחרו, יחשבו הרואים שעליתם בבוקר. מה שאין כן אם תרדו תיכף בהשכמה יבינו שישבתם שם כל הלילה, ואם תעשו כן —

כי היכי דלישמעו ככו אינשי תעבור השמועה שעיברו את החודש.

סעודה.

את הפרסום.

33. זו שיטת רש"י.

34. כתבו התוס' [לפי הבנת המהר"ם]: מה שאמרה הברייתא: "אלא לאור עיבורו", בא לומר שלא בלילה שלפני העיבור. וכיון שעדיין אינו ברור מספיק, כי יתכן שיעשוה "ביום העיבור", לכן מבארת הברייתא: בלילה ולא ביום.

אבל היד רמ"ה חולק, וסובר שהאסיפה היתה באור שלושים, כלומר במוצאי כ"ט, והאסיפה היתה לעיין ולחשוב אם לעבר.

ואף שעיבור החודש הוא בשלשה, העלו אתם עוד אנשים — לפחות עשרה — כדי להגדיל

בשר לגבי דין בן סורר ומורה, אבל מודה, שאם אכל תרטימר פחות כזית בשר בהמה, והשלים לשיעור תרטימר עם בשר עוף — מצטרף —

ולכן, **כי תנן נמי מתניתין**, באה המשנה להשמיענו: **להשלים**, שאם השלימו לשיעור תרטימר בכזית בשר "שקצים" — אינו נעשה בן סורר ומורה, כיון שהיא אכילת איסור.

שנינו במשנתנו: **אכל דבר שהוא מצוה ודבר עבירה**. [אינו נעשה בן סורר ומורה].

יש להקשות: מה משמיענו המשנה, הרי כבר השמיעה לנו דבר מצוה — חבורת מצוה, עיבור החודש, מעשר שני בירושלים, וכן דבר עבירה — נבילות וטריפות שקצים ורמשים?

ומתריצין: אם היתה משמיעה רק דבר מצוה, היה נשמע: רק אכילת מצוה ממש, כגון: כהנים האוכלים קדשים, או בני ישראל האוכלים קרבן פסח —

ולכן באה להוסיף: **דבר מצוה**, אף שאינה מצוה ממש, כגון: סעודת **תנחומי אבלי** שהיא תקנת חכמים⁽³⁶⁾.

וכן משמיעה לנו: **דבר עבירה** שאינה מן

שנינו במשנתנו: **אכל מעשר שני בירושלים**. [אינו נעשה בן סורר ומורה].

מבאר הגמרא: **כיון דכי אורחיה הוא קא אכיל ליה**, אוכלו כדרך מצוותו, כן ציוותה התורה (דברים יד): "ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך בבקר בצאן וביין ובשכר", לכן **לא ממשיך**.

שנינו במשנתנו: **אכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים**. [אינו נעשה בן סורר ומורה].

הגמרא מביאה מאמר רבא. [רבא לא אמר דינו כפירוש על המשנה].

אמר רבא: אכל בשר עוף — אינו נעשה בן סורר ומורה, כיון דלא ממשיך, ואינו כבשר בהמה⁽³⁵⁾.

ומקשינן: **הא אנו תנן: אכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים** — אינו נעשה בן סורר ומורה —

ונדייק: רק "שקצים" — סתם שקצים הן עופות "טמאים", הוא דאינו נעשה בן סורר ומורה, לפי שהן עופות האסורים, **הא עופות טהורין — נעשה בן סורר ומורה**.

ומתריצין: רבא אכן סובר, שבשר עוף אינו

ומה שאמרה: "בלילה", גם אינו מספיק ברור, כי יתכן לפרשו, בלילה "לפני" העיבור, לכן אמרה לאור עיבורו.

לכן כפלה עצמה הברייתא, כדי להשמיענו בלילה דוקא, וליל שלושים ואחד דוקא.

35. רש"י מפרש: משום שלא נמשך.

היד רמ"ה מפרש: לפי שמאכל קל הוא, ואין

דרך ליסטים בכך.

עוד מפרש: לפי שדמיו יקרים, ולא שכיחי ליה מעות כולי האי, ולא מימשיך.

עוד מפרש בשם הריב"א: לפי שאין בו שמחה, כשם שאין מקיימים מצות שמחת יום טוב בהקרבת שלמי שמחה בבשר עוף.

36. כתב המהרש"א אף שכבר השמיענו "עיבור

התורה, אלא כגון: אם אכל ביום תענית **ציבור**, שאיסור אכילה בו הוא מדרבנן — בכל זאת, אינו נעשה בן סורר ומורה.

ומבאר הגמרא: **וטעמא מאי?** למה פטור על אכילת עבירה, בין על אכילת איסור מן התורה ובין על איסור דרבנן⁽³⁷⁾.

אמר קרא: "איננו שומע בקולנו" — ונדרש: **בקולנו** בקול אביו ואמו הוא דאינו שומע, ובא למעט: **ולא** זה, האוכל דבר איסור, שאינו שומע אף **בקולו של מקום** הקדוש ברוך הוא.

שנינו במשנתנו: **אכל כל מאכל ולא אכל בשר, שתה כל משקה ולא שתה יין** — אינו נעשה בן סורר ומורה.

יש להקשות, מה באה המשנה להרבות, הרי אמרה כבר במפורש: עד שיאכל וישתה יין?

ומתצינן: סלקא דעתך שלא דוקא בשר ויין, אלא אף מאכלים ומשקים הדומים להם — בכך שמשביעים ומשכרין, לכן מדגישה המשנה: אכל "כל מאכל" ולא אכל בשר, שתה "כל משקה" ולא שתה יין — אינו נעשה בן סורר ומורה.

ומה הם אותם מאכלים ומשקים המשביעים ומשכרים כבשר ויין?

אכל כל מאכל ולא אכל בשר, לאתויי, בא לכלול בכלל הדברים שאינו נעשה בהם בן סורר ומורה, **דבילה תאנה קעילית** הבא מאותו מקום.

שתה כל משקה ולא שתה יין, לאתויי דבש וחלב המשכרים.

כמו **דתניא**: כהן שאכל דבילה קעילית, **ושתה או ששתה דבש מי דבש וחלב** ונכנס **למקדש** —

חייב מלקות — משום שעבר על הלאו עא-א שנאמר (ויקרא י'): "יין ושכר אל תשת".

ואף שלגבי הלאו של כניסה לבית המקדש שתוי יין, עובר גם על דבילה דעילית ודבש וחלב —

אינו נעשה בן סורר ומורה אם אכל ושתה מהם.

שנינו במשנתנו: **אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיאכל וישתה יין**.

תנו רבנן: אכל כל מאכל ולא אכל בשר, שתה כל משקה ולא שתה יין — אינו נעשה **בן סורר ומורה, עד שיאכל בשר וישתה יין** —

37. כתב היד רמ"ה: שגם מי שעובר על איסור דרבנן — עובר על לאו ד"לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל". ונחלקו בכך הרמב"ם והרמב"ן (בתחילת ספר המצוות) אם מי שעובר על איסור דרבנן — עבר על לאו של לא תסור.

החודש", והיא ודאי סעודה מדרבנן. באה המשנה להשמיענו בלשון "כללי" — כל סעודות מצוה, בין מדאורייתא ובין מדרבנן. ולמה — אם כן — הוצרך להשמיענו "עיבור החודש"? להשמיענו החידוש, שאף שהם העלו פת דגן וקטנית והוא העלה בשר ויין, מצטרף עמהם.